

WERKEN AAN VOLDOENDE WATER

J. Willemsen

Lange tijd is in het waterbeheer onvoldoende rekening gehouden met de belangen van natuur. Dit was veelal geen kwestie van onwil, maar van een gebrek aan inzicht in de eisen die bepaalde levensgemeenschappen stellen aan de omstandigheden in een gebied. Maar met de komst van het natuurdoeltypensysteem is het mogelijk om voortaan duidelijke milieu- en watereisen te formuleren voor natuurwaarden. In dit artikel wordt beschreven hoe provincies, waterschappen en terreinbeheerders de abiotische randvoorwaarden voor natuur kunnen verbeteren, in het bijzonder van het grond- en oppervlaktewater.

Door middel van een natuurdoeltypenkaart geven provincies aan welke natuurdoelen zij waar nastreven. De kaart, die wordt afgestemd met terreinbeheerders, is richtinggevend voor het natuurbeleid. Bij de keuze van natuurdoeltypen is rekening gehouden met andere functies in de omgeving. Daardoor worden bij het opstellen van de natuurdoeltypenkaart vaak compromissen gesloten. Voor natuurgebieden die onder zware druk staan van bijvoorbeeld landbouw of recreatie, is dikwijls een minder ambitieus natuurdoeltype vastgesteld dan er in een "natuurlijke" situatie op die plaats zou kunnen voorkomen.

Het is belangrijk om te realiseren op welk schaalniveau de natuurdoeltypenkaarten worden opgesteld. Het gebruik van een te grove schaal leidt snel tot het verlies van informatie over de meest bijzondere natuurdoeltypen, welke vaak maar een kleine oppervlakte binnen een grotere natuureenheid beslaan. Sommige provincies zijn niet bekend met de precieze locaties van bepaalde natuurdoeltypen en werken daarom met zoekgebieden. De provincie geeft dan slechts aan binnen welk gebied er gezocht moet worden naar geschikte locaties om een bepaald natuurdoeltype te realiseren. In sommige gevallen blijft het daarna echter onduidelijk wie verantwoordelijk is voor de verdere invulling daarvan.

Natuurdoeltypen zijn gekarakteriseerd door een aantal abiotische parameters. Daardoor is het mogelijk om de abiotische eisen voor natuurdoeltypen op

andere sectorale kaarten weer te geven zoals Gemiddeld Hoogste Grondwaterstanden, Gemiddeld Laagste Grondwaterstanden en de Gemiddelde Voorjaarsgrondwaterstanden. Op GGOR-kaarten (Gewenst Grond- en Oppervlaktewaterregime) geven provincies aan wat de hydrologische randvoorwaarden zijn voor de vastgestelde natuurdoeltypen. Niet alleen voor natuur wordt een GGOR vastgesteld, maar ook voor andere belangen, zoals landbouw. Vaak worden eerst waterwensen gedefinieerd voor iedere functie afzonderlijk. Dit wordt aangeduid met de termen "sectorale waterwensen"

of "schotten vast". Daarbij wordt om iedere grondgebruiksvorm als het ware een fictief scherm gelegd, waarbinnen men een ideaal grond- en oppervlaktewaterregime vaststelt. Om vervolgens een kaart te verkrijgen die bruikbaar is voor gebiedsdekkend ruimtelijk beleid, worden de fictieve schermen verwijderd. Dit noemt men dan "schotten los", waarbij afwegingen worden gemaakt tussen conflicterende belangen. Zo kan er bijvoorbeeld afgesproken worden dat in een natuurterrein een lager peil wordt gehanteerd dan daar eigenlijk wenselijk is, omdat anders op de naastliggende agrarische percelen onaanvaardbare natschade optreedt. Op deze manier worden de natuurdoeltypen en dus ook de GGOR onderhandelbaar.

Vaststellen van eventuele verdroging

Om het gekozen natuurdoeltype te kunnen realiseren, kan vernatting of toename van de kwel nodig zijn. Of en in welke mate dat nodig is, moet blijken uit een vergelijking tussen de huidige situatie en de gewenste situatie. De aanwezige vegetatie geeft een goede indruk van de abiotische toestand ter plaatse. Peilbuiswaarnemingen en

Het uitvoeren van maatregelen om de abiotische condities te verbeteren binnen een natuurterrein zoals het veranderen van oppervlaktewaterpeilen, is relatief gemakkelijk. De waterpeilen beïnvloeden de beschikbaarheid van bodemvocht in de wortelzone en beïnvloeden de kwel. Foto: G. Grimberg.

grondwatertrappen bieden aanvullende informatie. Met peilbuiswaarnemingen is een inschatting te maken van de mate waarin kwel of wegzijging optreedt. Grondwatertrappenkaarten geven (veelal gedateerde!) informatie over de ondiepe grondwaterstanden.

Meetgegevens aan oppervlaktewater (peilen, afvoeren, enz.) geven meer informatie over de huidige hydrologische situatie. Door alle gegevens op een juiste wijze te interpreteren ontstaat er een beeld van het functioneren van het hydrologisch systeem ter plaatse. De actuele situatie van de abiotiek is vervolgens te vergelijken met de gewenste situatie. Een probleem daarbij is soms wel dat in het handboek de parameters in andere eenheden worden uitgedrukt dan de eenheden waarin diezelfde parameters in het veld worden gemeten. Vaak zijn die via een omweg wel weer om te rekenen. Als vervolgens blijkt dat er bij de vergelijking van de actuele situatie en gewenste situatie verschillen zijn in bijvoorbeeld de grondwaterstand, grondwaterstandsverloop, zuurgraad of voedselrijkdom zullen er maatregelen moeten worden bedacht om de gewenste situatie te bereiken.

Terreinbeheerder zorgt voor interne maatregelen

Het uitvoeren van maatregelen om de abiotische condities te verbeteren binnen een natuurterrein is relatief gemakkelijk. Dat kunnen maatregelen zijn als:

- Het veranderen van oppervlaktewaterpeilen. Deze peilen beïnvloeden de beschikbaarheid van bodemvocht in de wortelzone. Ook kunnen oppervlaktewaterpeilen de mate waarin kwel optreedt, beïnvloeden.
- Het dempen van watergangen. Hierdoor wordt de drainagebasis verhoogd, waardoor grondwater minder snel tot afstroming komt. Een gevaar kan zijn dat neerslagwater lenzen kan vormen, waardoor kwelstromen worden “weggedrukt” en dus verzuring gaat optreden. In dat geval kan het aanbrengen van ondiepe greppels soms een oplossing zijn.
- Het minder vaak onderhouden van waterlopen. Hierdoor neemt de begroeiing in waterlopen toe, het-

Soms kan vernatting of toename van de kwel nodig zijn om de huidige situatie dichtbij de gewenste situatie te krijgen. De aanwezige vegetatie geeft een goede indruk van de abiotische toestand ter plaatse. Foto: H. Dekker.

geen de afstroming van water beperkt.

- Het herstel van natuurlijke dynamiek. Wanneer een beekloop meandert, kunnen plaatsen ontstaan die periodiek inunderen. Door hermeandering kan een “natuurlijk” watersysteem ontstaan dat de juiste randvoorwaarden schept voor bepaalde natuurdoeltypen.

Waterschap zorgt voor maatregelen buiten het natuurterrein

Het is vaak moeilijk om vooraf te bepalen in hoeverre een bepaalde maatregel het gewenste effect heeft en in hoeverre de maatregel omliggende percelen beïnvloedt. Er zijn diverse computermodellen beschikbaar die bij die effectbepaling behulpzaam kunnen zijn. Met dit soort modellen kunnen kwalitatieve en kwantitatieve gevolgen van diverse uitvoeringsmaatregelen inzichtelijk worden gemaakt.

Zo'n model zal echter lang niet altijd nodig zijn om een maatregelenpakket samen te stellen. Terreinbeheerders en waterbeheerders hebben vaak heel veel bruikbare kennis. Ook kennis van de historie van (natuur)terreinen geeft vaak veel aanvullende informatie over hydrologische processen ter plaatse. Zo

kan het verdwijnen van bepaalde plantensoorten in de loop der jaren wijzen op het wegvallen van bijvoorbeeld een kwelstroom. Wellicht is er een oorzakelijk verband te leggen tussen deze waarneming en bijvoorbeeld het aanleggen van een nieuw kanaal of het starten van een grondwaterwinning.

Er is vaak veel overtuigingskracht nodig om maatschappelijk draagvlak te creëren voor natte bufferzones in de landbouwgebieden. Veel landbouwers maken zich terecht zorgen over een afnemend areaal landbouwgrond. “Kostbare landbouwgrond gaat verloren” is een veel gehoorde uitroep. Daarentegen zijn er bij het creëren van dergelijke bufferzones ook belangrijke winstpunten te behalen voor de landbouw. Natte natuurterreinen herbergen namelijk vaak water met een goede kwaliteit. Water dat in natte perioden in de terreinen wordt vastgehouden, komt in droge tijden ten goede aan het grondwater en (in sommige gevallen) aan het oppervlaktewater in de nabijheid van het natuurterrein. Door water in natuurgebieden te conserveren kan de waterkwaliteit in sloten buiten het gebied aanmerkelijk verbeteren, hetgeen mede ten goede komt aan het landbouwkundig gebruik van het polderwater.

Daarnaast kan agrarisch natuurbeheer

28

Het formuleren van natuurdoeltypen als beleidsinstrument en het gebruik ervan als beheers- en inrichtingsinstrument is een iteratief proces waarbij afstemming tussen beleidsmakers en uitvoerders van provincies, terreinbeheerders en waterbeheerders onmisbaar is. Foto: G.T.M. Grimberg.

een bron van neveninkomsten voor agrariërs zijn. Dit houdt dan wel een aanpassing van het bestaande agrarisch gebruik in. Ook kunnen agrariërs soms profiteren van neveninkomsten op het gebied van natuur (met name bij de wat grotere natuureenheden) bijvoorbeeld doordat extensieve recreatie kan leiden tot extra neveninkomsten zoals kamperen bij de boer en verkoop van streek-eigen producten. Het waterschap kan helpen bij het zoeken naar oplossingen voor knelpunten en het aanwijzen van winstsituaties voor de verschillende betrokken partijen.

In sommige gevallen wordt het uitvoeren van maatregelen ten behoeve van het herstel van natuurdoeltypen mogelijk gemaakt door aanvullende beleidslijnen die op landelijk of provinciaal niveau zijn vastgesteld. Het invullen van de ecologische hoofdstructuur is daar een duidelijk voorbeeld van, hoewel de financiering van nieuwe EHS-gebieden momenteel onduidelijk is. Maar ook deelstroomgebiedsvisionen en waterstructuurplannen van waterschappen kunnen de ruimtelijke gevolgen van het realiseren van natuurdoeltypen nader in beeld brengen. Momenteel wordt op allerlei niveaus afstemming gezocht tussen de verschillende beleidsstukken.

Inbreng van terreinbeheerders blijft nodig

Het gebruik van natuurdoeltypen als beleidsinstrument is vooral een taak van de provincie. De natuurdoeltypenkaart geeft concreet aan waar welke natuur nagestreefd wordt. Het is een handvat voor het concretiseren van het water- en het terreinbeheer in de natuurgebieden en daarbuiten. Ondanks de compromissen die soms worden gesloten bij de keuze van natuurdoeltypen, geeft de natuurdoeltypenkaart vaak ambities aan die in de praktijk lang niet altijd gerealiseerd kunnen worden en waarbij nog aanvullende compromissen gesloten moeten worden. Het is belangrijk dat terreinbeheerders daarbij hun inbreng blijven leveren. Waardevolle levensgemeenschappen die een kleine oppervlakte beslaan zijn niet altijd exact terug te vinden op de provinciale kaarten. Het is de taak van terreinbeheerders, die op een veel gedetailleerder niveau kennis hebben van hun natuurterreinen, hieraan speciale aandacht te geven. De terreinbeheerders moeten dan uiteraard wel nadrukkelijk betrokken zijn bij het uitwerken van maatregelen. Een actieve bijdrage van terreinbeheerders is nodig om gedetailleerd aan te

geven welke doelsoorten worden nagestreefd binnen natuurterreinen met een bepaald natuurdoeltype. Lang niet altijd zal een waterbeheerder 'komen vragen' wat voor waterbeheer de natuurbeheerder graag zou willen. De terreinbeheerder zal dus zelf aan de bel moeten trekken. Vervolgens is het de taak van de waterbeheerder om aan te geven in hoeverre deze randvoorwaarden daadwerkelijk gerealiseerd kunnen worden en wat de te verwachten effecten daarvan op de omgeving zijn. Vervolgens dient een terugkoppeling plaats te vinden naar het beleidsmatige niveau. De ruimtelijke gevolgen van beleidsmatige keuzes kunnen nu inzichtelijk worden gemaakt. Het formuleren van natuurdoeltypen als beleidsinstrument en het gebruik ervan als beheers- en inrichtingsinstrument is dus een iteratief proces waarbij afstemming tussen beleidsmakers en uitvoerders van provincies, terreinbeheerders en waterbeheerders onmisbaar is.

J. Willemsen werkt bij Waterschap de Brielse Dijkkring.